

KNIHOVNA JAROMÍRA ČELAKOVSKÉHO V PLZNI

Jitka Janečková

Jaromír Čelakovský byl svázán s knihami po celý svůj soukromý i vědecký život. Nemohlo tomu být jinak také za jeho působení v Archivu hlavního města Prahy od 1. června 1871. Během prvního roku své archivní praxe se ujal revize a nového uspořádání archivní knihovny, která obsahovala hlavně historické tituly se zřetelem na české dějiny a dějiny Prahy, ale též právníckou literaturu, potřebnou pro úřadování i studium. Pod jeho správou byl zahájen cílený nákup nových knih se zaměřením na dějiny městského zřízení a středoevropského práva, tedy směrem, kam se ubíralo jeho dlouholeté badatelské úsilí. Vedle archivní praxe byl v roce 1886 jmenován mimořádným profesorem dějin českého práva na české univerzitě, poté roku 1892 profesorem řádným. Tehdy obdržel vedle svého nadřízeného a spolupracovníka prof. Josefa Emlera titul druhého městského archiváře. O čtyři roky později se stal prvním městským archivářem, když Emler odešel do výslužby.

V letech 1891–1892, obsahovala archivní knihovna asi 4800 svazků. Rozšiřovala se také příruční knihovna a z dotace bylo v letech 1897–1898 zakoupeno 309 knih, brožur a 24 svazků návazných dílů již dříve vydaných titulů. Bezpochyby cenné darované přírůstky představovaly zejména publikace od Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění nebo pražského městského muzea. Od V. V. Tomka pravidelně získávala knihy vídeňské, krakovské, záhřebské a petrohradské akademie. Příčiněním Čelakovského došlo roku 1900 ke zvýšení dotace z 1000 korun na 1200 korun pro archivní knihovnu i k pořizování opisů listin pro připravovaný pražský diplomatář. Z této částky bylo zakoupeno celkem 232 titulů o 298 svazcích. Poněkud neúplné zprávy o růstu archivní knihovny v roce 1901 a 1904 hovoří o přírůstcích 299 a 412 svazků včetně nákupu domácích i zahraničních časopisů a sborníků. Díky jeho péči začala být budována i využívána velmi cenná historická archivní knihovna. Posléze její vedení a zpracovávání věcného knihovního katalogu předal do rukou dr. Teigeho, archivního adjunkta a svého pozdějšího nástupce.

Je logické, že neméně důkladnou péči věnoval Čelakovský také své privátní knihovně. Uprostřed jeho práce však přišla smrt, která 16. října 1914 na počátku první světové války zastavila jeho pilnou ruku. Navždy odešel s nejistotou a obavami o budoucnost, o čemž vypovídá poslední věta jeho zápisků z 30. září: „*Válka trvá dále – bez konce vraždění lidí. Jak to vše skončí?*“¹

Na první pohled je zarážející, že nabídka prodeje Čelakovského knihovny doputovala z Prahy do Plzně. Vdova Milada Čelakovská se podle svědectví Gustava Friedricha ocitla ve finanční tísní, neboť „*nedostalát paní radová žádnou pensi a její vyhlídky do budoucnosti jsou tedy trudné*“.² V plzeňském Městském historickém muzeu od roku 1907 působil jako tajemník a správce městského archivu PhDr. Fridolín Macháček. Nejspíše díky přátelským kontaktům s prof. Gustavem Friedrichem a PhDr. Václavem Vojtíškem,

archivním adjunktem pražského městského archivu měl o hodnotě Čelakovského knihovny i jejím původci dobré povědomí. K realizaci podniku jistě přispělo právě vznikající vhodné zázemí pro budoucí využití. V roce 1912 byla totiž založena Okresní studijní knihovna Čiperova sloučením s knihovnou historického muzea. První vědecká knihovna byla pojmenovaná k uctění památky okresního starosty Josefa Čipery, jenž v roce 1882 podal návrh na vytvoření „*Fondu pro vydávání pramenů a příspěvků k historii města Plzně*“. Až do roku 1921 ji vedl sám Macháček, kdy ji předal PhDr. Otto Stelzerovi. Mimo to byly veřejně přístupné knihovny Umělecko-průmyslového muzea, Obchodní a živnostenské komory i knihovny středních škol, především gymnázií. Macháček pyšně prezentoval její bohatství kupříkladu u příležitosti výstavy o plzeňském knihovnictví, konané koncem roku 1926. Upozornil na vzrůst knihoven, jenž nebyl zastaven válečnými událostmi, ba naopak se tehdy vědecké knihovnictví prudce rozvíjelo. Zdůraznil příkladnou finanční péči města a okresu o něj v kontrastu s mizivou podporou ze strany státu i se situací v jiných městech Prahu nevyjímaje. V Plzni tehdy skutečně nastaly dobré podmínky pro zakoupení a využití Čelakovského knihovny.³

Macháček nejprve zprávu o prodeji knihovny ověřoval u Gustava Friedricha na základě informace od svého přítele PhDr. Jana Hanuše Opočenského. V květnu 1915 zahájil jednání o koupi s částí osobní pozůstalosti, když paní Čelakovské psal: „*Milostivá paní, dověděli jsme se, že jest na prodej knihovna po Vašem zvěčnělém choti. ... Zakládáme tu právě velkou veřejnou knihovnu vědeckou, a tu by snad bylo možno knihovnu Vašeho pana chotě připojit v celku k této knihovně jako její zvláštní oddíl.*“ V nejbližším termínu ji osobně navštívil v Petrovicích u Rakovníka, kde přebývala s manželem už krátce před jeho smrtí. Cílem cesty bylo osobní prohlédnutí knihovny a upřesnění kupní ceny k dalšímu jednání, o čemž se dochovala podrobná zpráva z 1. července 1915. Prof. Jan Kapras, Čelakovského nástupce v oboru právních dějin, napsal Macháčkově informace k nabídce jejího prodeje jako celku za předpokládanou částku 10 000 korun včetně knižního nábytku, za kterou ji údajně pro nedostatek financí nemohl zakoupit pražský městský archiv ani univerzitní knihovna: „*Knihovna by se ve své podobě lépe hodila pro Prahu, ale u Vás, zakoupíte-li ji, vykoná také svůj úkol, vedle českých máte tam také jihoslovenské, polské a ruské publikace, kterých i u vás bude lze dobře užítí.*“

Knihy byly vesměs zachovalé a bibliofilskou hodnotu zvyšovaly autografy některých polských a ruských vědců, skladba pochopitelně zaměřená na právní dějiny a historii. Macháček si pochvaloval, že „*v žádné české knihovně, ani veřejné ani soukromé, není literatura slovanská z uvedených oborů tak bohatě zastoupena, bylo by třeba jen některých základních příručních děl k doplnění a zaokrouhlení tohoto oddělení, aby knihovna Čiperova měla slovanské oddělení z nejpřednějších v našich zemích. Jen pražská knihovna muzejní by byla ve všeobecné literatuře slovanské bohatší, nikoli ovšem v uvedených speciálních disciplínách. Knihovna obsahuje dále cenné oddělení starých tisků, a velmi četnou literaturu spisů drobných, separátů a brožur, z nichž zejména spisy jihoslovenské jsou u nás vzácné.*“ Závěrem navrhl řešení pro uplatnění velkého množství duplikátů, které by se mohly na výměnu nabídnout jiným veřejným ústavům v Čechách. Rukopisy, autografy a staré tisky, včetně zařízení, které by mohl využít archiv, by se nabídly městskému historickému muzeu výměnou za část muzejní knihovny. Aby byl udržěn význam a jedinečnost fondu, je třeba pečovat o doplňování knihovny aspoň základní novou slovanskou literaturou.⁴

Klíčovým pro nákup se stalo jednání o ceně, která byla pro plzeňský okres také poměrně vysoká. První byla ve hře částka 8000 korun, konečná dohoda ji stlačila na 6050 korun.⁵ Během jednání se dále k nákupu vyjádřil právní historik Karel Kadlec: „*Ke koupi knihovny dr. rady Čelakovského možno kuratoriu okresní studijní knihovny Čiperovy jen gratulovati. Bude dobře, když se cenná ta bibliotéka v celku zachová a nedostane se do ciziny... Plzeň, která rychle roste a stane se brzo velikým střediskem českého kulturního života na západě, koupí knihovny té velice získá. Některé z knih té bibliotéky nejsou ani v Praze, ač většina z nich je, ne-li v univerzitní, tedy v musejní knihovně, po případě v seminární knihovně naší [právnícké] fakulty nebo konečně i v mojí knihovně, která je na slavica arci bohatší než knihovna Čelakovského.*“ Nákup dále podpořili Gustav Friedrich a plzeňský rodák Kamil Krofta z filozofické fakulty spolu se „*správou pražského městského archivu*“, jistě v první řadě s Václavem Vojtíškem. Pochvalně se vyjádřila také Ústřední matice školská v Praze.⁶

Fyzicky byla přestěhována ve 207 balících za Macháčkova osobního dohledu a pomocí muzejního kniháře Františka Firbacha z Petrovic u Rakovníka ve dnech 19.–22. října 1915, přičemž poslední část dorazila do Plzně ještě 25. října. S knihovnou byly získány části Čelakovského písemné pozůstalosti z let 1854–1914 /1916/, nyní uložené v Archivu města Plzně: zápisník z let 1871–1895, rodinná korespondence i dokumenty týkající se jeho vědecké práce a politické činnosti, dále několik starých tisků a rukopisů, jako např. autograf výpisů z historických pramenů Františka Palackého.

Zájem pražských kolegů o Čelakovského rukopisy a knihovnu přetrvával: na přelomu roku 1915–1916 sháněl Jan Kapras rukopis opisů zemských privilegií knížectví opolského a ratibořského, v únoru 1916 se Václav Vojtíšek zajímal o případné zakoupení rodinné knihovny, ve které lze očekávat cenné exempláře „*literatury probuzenské*“ po otci Františku Ladislavu Čelakovském. Tentýž Macháčkův přítel pátral 1. dubna 1916 po německobrodské městské knize od roku 1379, kterou si Čelakovský zapůjčil z kapitulní knihovny v roce 1898, ale bohužel nevrátil. V roce 1900 a 1905 při upomínkách tvrdil, že se nalézá v pražském městském archivu, kde ji však Vojtíšek nenašel. Bohužel není dochována další korespondence, proto je těžké dopátrat se bližších detailů. Můžeme však nahlédnout do dochovaných seznamů k nákupu: první rukopisný, psaný patrně vdovou paní Čelakovskou, obsahující staré tisky, rukopisy a autografy, druhý strojopisný, vyhotovený asi Macháčkem (oba uvádějí odhadní ceny za tituly) a inventární knihy, která eviduje 3371 inventárních jednotek.⁷

Tento unikátní knihovní celek je nyní uložen ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje (dále SVK PK), kam musel být předán roku 1954 po založení Státní studijní knihovny v Plzni v roce 1950. Není již pohromadě, jak bylo původním záměrem zůstavitele. Je však možné jej rekonstruovat podle zmíněného inventáře, zpracovaného v Čiperově knihovně po roce 1915. Na pracovišti historických fondů jsou uloženy staré tisky, ostatní tituly Čelakovského knihovny lze dohledat na základě signatur podle inventáře v hlavním skladu SVK PK. Knihy jsou opatřeny exlibris Okresní studijní knihovny Čiperovy od Jana Konůpka. V některých knihách jsou k nalezení vlastnické přípisky, čísla inventární a signatury původního stále platného inventáře Čelakovského knihovny (např. Čl 29, Čl 102, Čl 3346) a signatury patrně ještě z řazení u původce, psané modrou tužkou, skládající se nejspíš z abecedního nebo tematického členění knih do oddílů označovaných velkými písmeny, podřazených do podskupin označených římskými číslicemi, malými písmeny a pořadovým arabským číslem (patrně se jedná o označení skříně, police a pořadí na polici, např. E XIII. a 12, C I. a 18). Bližší schéma původního členění se nezachovalo.

Jazykovou skladbu knihovny představují čeština, němčina (50 %) a ruština, obsahovou tituly z oboru českého i zahraničního práva, k českým i zahraničním dějinám, zákoníky říšský a zemský, jazykové slovníky a mluvnici (řečtina, polština, italština, francouzština), cestovní průvodce, výroční zprávy českých škol, spisy a literaturu o J. Čelakovském. Toto vše by si zasloužilo podrobnější rozbor.⁸

Ve svém příspěvku jsem se pokusila v hrubých rysech načrtnout genezi a současný stav Čelakovského knihovny, čestného plzeňského měšťana, která dodnes, i po stu letech od úmrtí zůstavitele, slouží veřejnosti. Nejen v Plzni je fakticky zapomenutá, proto její připomínka by mohla být tak trochu splátkou dluhu všem, kteří se o její uchování zasloužili, avšak především Jaromíru Čelakovskému.

Poznámky

- 1 HOLEC, František: Jaromír Čelakovský. In: *Archiv hlavního města Prahy. Kapitoly z dějin 1851–2001*. Praha, 2006, s. 51, s. 58–60. VOJTÍŠEK, Václav: Jaromír Čelakovský. In: *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*, Díl I. Sešit 2. Praha, 1920, s. 397, s. 408, s. 411. VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice (edd.): *Jaromír Čelakovský. Moje zápisky 1871–1914*. Praha, 2004, s. 357.
- 2 Archiv města Plzně (dále AMP), f. Okresní studijní knihovna Čiperova Plzeň, i. č. 40, Knihovna Čelakovského 1915–1916, kart. 2191, G. Friedrich F. Macháčkovi 4. 5. 1915.
- 3 FRÝDA, František – METLÍČKOVÁ, Jarmila: Plzeňská muzea, střediska hmotné paměti západních Čech. In: *Západočeský historický sborník* 1, Plzeň 1995, s. 162–163; HÁLOVÁ, Marie: Vývoj knihovního fondu Státní vědecké knihovny v Plzni, *tamtéž*, s. 190–193. JANEČKOVÁ, Jitka: *Mráz kopřivu nepálí. Život a dílo Fridolína Macháčka a Václava Vojtíška ve vzájemné korespondenci z let 1905–1954*. Praha – Plzeň, 2014, s. 280, F. Macháček V. Vojtíškovi 30. 4. 1912. MACHÁČEK, Fridolín: *Prvotisky a staré tisky Městského historického musea a plzeňské knihovnictví*. Plzeň, 1926, s. 32–33.
- 4 JANEČKOVÁ, J., c. d., s. 304, F. Macháček V. Vojtíškovi 31. 5. 1915; *tamtéž*, s. 309, F. Macháček V. Vojtíškovi 2. 7. 1915. AMP, f. Okresní studijní knihovna Čiperova Plzeň, i. č. 40, J. Kapras F. Macháčkovi 29. 7. 1915; *tamtéž*, F. Macháček M. Čelakovské 5. 5. 1915; *tamtéž*, Zpráva o knihovně Jaromíra Čelakovského, 1. 7. 1915. ZYLINSKIJ, Bohdan: Prázdninový pobyt Jaromíra Čelakovského na Rakovnicku v roce 1914. Epizoda na sklonku života českého právního historika. *Rakovnický historický sborník* 8, 2011, s. 165–176.
- 5 JANEČKOVÁ, J., c. d., s. 309, F. Macháček V. Vojtíškovi 2. 7. 1915. AMP, f. Okresní studijní knihovna Čiperova Plzeň, zpráva Okresnímu výboru v Plzni z 26. 10. 1915.
- 6 AMP, f. Okresní studijní knihovna Čiperova Plzeň, K. Kadlec F. Macháčkovi 28. 7. 1915; *tamtéž*, Ústřední matice školská v Praze Okresnímu výboru v Plzni 21. 10. 1915.
- 7 *Tamtéž*, rukopisný a strojopisný soupis knihovny (1915), včetně nedatovaného rukopisného seznamu duplikátů; VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.), c. d., s. 9. AMP, f. J. Čelakovský, č. inv. 18 857–19 410, sign. LP 213/1–213/555, osobní a rodinná korespondence; č. inv. rkp. 465, sign. 4 f 137, zápisník 1871–1895; č. inv. 520, sign. 4 f 98, výpisky F. Palackého z první pol. 19. stol. (280 s.); *tamtéž*, i. č. 448, sign. 7 e 82, opisy privilegií České Budějovice; *tamtéž*, i. č. 854, sign. 7 e 84, opisy privilegií Kouřim; *tamtéž*, i. č. 856, 7 e 81, opisy privilegií Mladá Boleslav; *tamtéž*, i. č. 857, sign. 7 e 80, opisy privilegií Nový Bydžov. HÁLOVÁ, M.: c. d., s. 197. SVK PK, Historické fondy, Inventář knihovny J. Čelakovského, sign. SVK PK 33A372-26; *tamtéž*, sign. 33 A 372-14 1. díl inventáře Čiperovy knihovny z let 1913–1918, kde byla zapsána knihovna Čelakovského pod inv. č. 9 569–12 892.
- 8 *Tamtéž*, i. č. 42, sign. V 1, kart. 2192, složka dokladů k tisku exlibris Čiperovy knihovny 1914–1932; *tamtéž*, i. č. 40, kart. 2191, F. Macháček Kuratoriu Okresní studijní knihovny Čiperovy 4. 11. 1915; *tamtéž*, J. Kapras dr. Chylikovi (?) 29. 11. 1915 a 16. 1. 1916 F. Macháčkovi; *tamtéž*, V. Vojtíšek F. Macháčkovi 13. 2. 1916 a 1. 4. 1916. HÁLOVÁ, M., c. d., s. 193; viz <http://www.svkpl.cz/cs/o-knihovne/fondy-svk-pk/knihovna-mestskeho-historickeho-muzea/> cit. 20. 10. 2014; LANGHAMMER, Jan: *Tvůrci exlibris v západočeské oblasti*. Plzeň, 1998, s. 8, zinkografie, 1913.

Bibliothek von Jaromír Čelakovský in Pilsen

Jitka Janečková

Zusammenfassung

Jaromír Čelakovský war in seinem ganzen Berufs- und Privatleben mit den Büchern verbunden. Systematisch gebaute Fachbibliothek des Archivs der Hauptstadt Prag begann, dank der Čelakovský Sorge, immer mehr von den Forschern ausgenützt zu sein. Nicht anders war es auch mit seiner Privatbibliothek. Als sein plötzlicher Tod am 16. Oktober 1914, am Anfang des ersten Weltkrieges, seine fleissige Arbeit eingestellt hatte, war die Witwe Milada Čelakovská gezwungen, aus Gründen der Geldnot die Bibliothek seines Ehemannes zum Verkauf anzubieten. Die Prager Institution (der Stadtarchiv und die Universitätsbibliothek) konnte aus finanziellen Gründen die Bibliothek nicht kaufen. In Pilsen waren damals günstige Bedingungen, im Jahre 1912 entstand die erste wissenschaftliche Bibliothek, die den Namen des ersten Bezirksbürgermeisters Josef Čipera trug (die Bezirksstudienbibliothek von Josef Čipera). Bis das Jahr 1921 führte sie PhDr. Fridolín Macháček, Sekretär des städtischen historischen Museums und Stadtarchivar. Als er von Professor Gustav Friedrich erfuhr, dass es möglich ist, die Bibliothek von Čelakovský zu kaufen, begann er davon mit Frau Čelakovská zu handeln. Der Kaufpreis war schliesslich in der Höhe von 6050 Kronen vereinbart, der ursprünglichen Vortellung von 10 000 Kronen erwidert. Die Bibliothek, die 207 Pakete umfasste, war in den Tagen von 19. bis 25. Oktober 1915 aus Petrovice bei Rakovník übergefahren, wo die Witwe damals in ihrer Sommerwohnung lebte. Die Bibliothek umfasste viele kostbare Bände der südslawischen Provenience, vor allem aus dem Bereich der Rechtshistorie. Heute ist sie in der Studien- und Wissenschaftsbibliothek des Pilsner Bezirks eingeräumt. Auf dem Arbeitsplatz der historischen Fonds sind alte Drucke aufbewahrt und andere Titel sind nach den Signaturen des ursprünglichen Inventars von Čelakovský Bibliothek im Hauptlager zu finden. Für die Fachöffentlichkeit ist die Bibliothek ein bisschen vergessen.

Hoffentlich tilgt dieser Beitrag die Schuld allen, die sich um ihre Erhaltung verdient machten, vor allem Jaromír Čelakovský selbst.